

HEŘMANOMĚSTECKÝ STATEK KONCEM 14. STOLETÍ

Jaroslav TEPLÝ

*... sám na siváka vseď,
po boku visel mu křivý roh,
a rychle klusali vpřed.*

Staroskotské balady

*A když pan Šternberk to slovo zaslyšel
ihned služebníkovi kuon sedlati kázal:
A sedlaj ty kuoně, budeva vsědati.*

Píseň od pana Šternberka

Není obvyklé umísťovat pod titul studie zabývající se hospodářskou a sociální problematikou předhusitských Čech motto, přesto však motto sem právem patří. Základní motivaci k následující studii poskytl totiž baladický příběh z Čech z doby krásného slohu, z času krásných Madon. Diváme-li se na tyto světice, jsme na okamžik v pokušení domnívat se, že jejich doba byla dobou oduševnělého citu, že to byla pouhá náhoda, jež ve slovesnosti zanechala píseň o vraždě mladého Šternberka, blízko baladám skotským.

Nenechme se mýlit. Někteří z našich předků dovedli mistrovsky vykoulit ženskou postavu i tvář, podobu ženy i Matky Boží zároveň, ale jini zase dovedli tvořit takovou skutečnost, že vydobyta námi z pramenů si nic nezadá s drsnými baladami skotskými či s baladou o mladém Šternberkovi.

Motivem jak šternberské, tak skotské balady je žena, motivem prolínajícím naši studii, je majetek, středně velký feudální statek ve východních Čechách v době vlády Václava IV.

Následující studie má tudíž dvě linie. Jedna evokuje příběh o vraždě mladíka Ojife, jenž se odehrál v době války všech proti všem. Druhá linie paralelně s tím rekonstruuje feudální statek, pro který byl Ojif zavražděn. Oboji rekonstrukci dovolil stav pramenné základny, jež umožňuje pohled jak na podobu osídlení a rozložení statků v jednom mikroregionu, tak na část společnosti v tomto mikroregionu žijící.

Druhá linie je druhou linií pouze zdánlivě, studie je především pohledem na feudální statek předhusitské doby. Předmětem studie je tedy kulisa, v níž se Ojifův příběh odehrál, příběh sám je druhotný. Jedno od druhého ale nelze oddělit, nebyt tragického konce Ojifova a pokusů dědiců o získání kdysi jeho majetku, věděli bychom o tomto majetku, a tedy o feudálním statku mnohem méně. Prolíná se tedy jedinečné, příběh, a obecné, statek, jichž v předhusitských Čechách bylo mnoho podobných.

Poznamenejme snad, že názor, že velcí feudálové se "snažili na úkor nižší šlechty rozšířit svá panství"¹⁾ tu nenalezneme ve zcela čisté podobě, protože soupeření o statek tu probíhalo v rovině jedné společenské vrstvy.

* * *

I.

Kulisou příběhu je statek heřmanoměstecký, jak se mu říkalo od sklonku čtrnáctého století, před tím zvaný též mrtický nebo mrdický,²⁾ ležel v tehdejší i dnešním Chrudimsku. Pohybujeme-li se ve směru někdejší Trstenické cesty či alespoň jedné její větve od Čáslavi k Chrudimí a překročíme-li hřeben Železných hor, ocitneme se tam, kde plošina Litošická přechází v plošinu Podolskou, na území bývalého městeckého statku.

Staré jádro této sídelní komory je asi tři kilometry jižněji od nás v lokalitě Kostelec.³⁾ Nalezneme tu kostel v trojím pásu valů, v nichž lze předpokládat i sídlo. Archeologicky je lokalita intaktní, stopy sídla dosud nikdo nezjišťoval.⁴⁾ Je to stranou od hlavní cesty, dost stranou, aby táhnoucí vojsko muselo k sídlu odbočit, dost blízko k cestě, aby bylo možno loupežit.

Držitele z třináctého století z .přímých pramenných dokladů neznáme, ale ve svědeckých řadách listin se objevují jména, jež je možno vztahovat k této lokalitě, i když pouze hypoteticky. V roce 1257 "...presentibus hiis

testibus ...Iohanne de Wissenowe... Vlrico de Costel...⁵⁾; v roce 1263 "...testes sunt... Hoygerus de Swynz... Wernherus de Steynkirchen...⁶⁾; v roce 1264 "...testibus ...Hogerus de Swintz... Wernherus de Koztel...⁷⁾; v roce 1279 "...testes ...Hogerus de Zwyn... Hermannus de Kostel...⁸⁾

V několika odstavcích se pokusíme nastinit, v čem vidíme spojovací momenty skrovných listinných údajů, přičemž se stále budeme pohybovat v rovině předpokladů.

V první listině svědčí králův "iudex" Jan s predikátem "de Wissenowe". Tento predikát interpretujeme jako Vyšehněvice především na základě jiné listiny z roku 1256,⁹⁾ v níž svědčí tento "Johannes de Wisnow cum fratre suo Prawcone". Pravka spojujeme s Pravy¹⁰⁾ v sousedství Vyšehněvic. V Čechách i na Moravě jsou jediné Pravy, takže interpretace je značně pravděpodobná. Představujeme si, že rozrod si vynutil založení nové osady v oblasti, kde vzhledem k zalesnění ještě mohla být volná půda.

Jana z Vyšehněvic z listiny z roku 1257 a Ulrycha z Kostela z téže listiny lze pokládat ne-li za sousedy - Vyšehněvice a Kostelec jsou od sebe vzdáleny dvacet kilometrů - tedy alespoň za krajany.

Ve svědeckých řadách listin ze třináctého století se poměrně často vyskytují bratři a otcové a synové, právě tak často v těchto svědeckých řadách nacházíme sousedy.¹¹⁾ Nelze tudíž vyloučit - stále se pohybuje v rovině předpokladu - že Jan z Vyšehovic přivedl krajana Ulrycha z Kostela do královské družiny, v níž měl sám pevné místo. Jako svědek listin vystupuje mnohokrát.¹²⁾

V dalších třech listinách z let 1263, 1264 a 1279 nalezneme jako svědka Ojife "de Swinz", v prvních dvou listinách spolu s Vernerem z Kostela, v poslední listině spolu s Heřmanem z Kostela. Jméno Heřman nás přivádí k doloženým držitelům Kostelce a Mrdic z počátku 14.století, jsou to v půhonech z roku 1318 Heřman z Mrdic a Heřman z Kostela.¹³⁾ Ať už jde o jednu, či o dvě osoby, o jejich držbě nemůže být sporu. Připočteme-li k tomu, že jméno Heřman se v tomto rodu udržovalo až do roku 1382,¹⁴⁾ nabyvá předpoklad, že Heřman z listiny z roku 1279 je Heřmanem z tohoto rodu erbu lekna na pravděpodobnosti.

Pro Wernera ze Steynkirchen resp. z Kostela z listin z let 1263 a 1264 naproti tomu nemáme žádnou podporu pro to, abychom alespoň předpokládali, že byl rovněž držitelem Kostelce u Heřmanova Městce. Daleko prav-

